

Subject Area
Graphic Design

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 101
PP: 2571-2581

Arrival
20 June 2022

Published
31 August 2022
Article ID Number
63082

Article Serial Number
06

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.2922/8/ssj.63082>

How to Cite This Article

Çolak Topaklı, Z. & Yayan, G. H. (2022). "Fotomontajda Rus Konstüktivizmi ve Alexander Rodchenko" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:101; pp:2571-2581

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Fotomontajda Rus Konstüktivizmi ve Alexander Rodchenko

Russian Constructivism and Alexander Rodchenko in Photomounting

Zehra Çolak Topaklı¹ Gonca Hülya Yayan²

¹ Doktora Öğrencisi., Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Resim İşi Eğitimi ABD, Ankara, Türkiye

² Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Ankara, Türkiye

ÖZET

Yaşadığımız Dünya'da sanat tarihinin geçmişine bakıldığında 19. y.y.'dan itibaren gerek bilim ve teknoloji gerekse toplum nezdinde radikal değişikliklerin (Fransız İhtilali, Sanayi Devrimi, Rus Devrimi, I. ve II. Dünya Savaşları gibi) olduğu bilinmektedir. Bu oluşumlar toplum ve insan hayatını doğrudan etkilerken aynı zamanda da değiştirmiştir. Bu değişimlerin yansımaları ise toplumu besleyen ve o toplumdaki beslenen sanat anlayışlarında da kendini göstererek farklı sanat akımlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bu akımlardan biri olan konstrüktivizm resim, heykel, fotoğraf, mimarlık, tasarım alanlarında Kübizm ve Fütürizm gibi sanat akımlarından etkilenerek ortaya çıkmış bir sanat hareketidir. Rus Devrimi'nin de etkisiyle daha geniş bir kitleye ulaşan bu hareket, çağdaş malzeme ve kompozisyon anlayışını benimsemiş, manifestoları ise "yeni bir toplum ve daha iyi bir dünya" şeklinde olmuştur. I. ve II. Dünya savaşı sırasında yaşanan kaos ortamıyla eş zamanlı olarak ortaya çıkan Bauhaus sanat akımından da etkilenmiştir. Konstrüktivizm de Avrupa'dan tüm dünyaya yayılan modern düşünce anlayışlarının temellerinin atıldığı Rus toplum ve kültürünün bir ürünü olmuştur.

Bu makalenin temel amacı fotomontaj tekniğini konstrüktivist etki ile harmanlayan ve yeni bir tasarım üslubu geliştiren, Alexander Rodchenko'nun sanat anlayışını açıklamak ve fotomontaj sanatına katkısını ortaya koymaktır. Makale de öncelikli olarak, Rus konstrüktivizmini ele alıp dönemin şartlarıyla sanatın evrildiği nokta incelenmiş daha sonra fotomontaj tekniğinin gelişimi açıklanmaya çalışılmıştır. Rodchenko'nun sanat anlayışı ile ilgili bilgiler yanında eserleri üzerinde bazı değerlendirmeler yapılmış olup Rodchenko tasarım üslubunun günümüz tasarımlarındaki yansımalarına ait örnekler de yer verilmiştir.

Araştırma Literatür taraması sonucunda şekillenen nitel bir araştırmadır. Bu yönüyle betimsel tarama modeline uygundur. Araştırma doğrultusunda ulusal uluslararası dergiler, kitaplar, web sayfaları, konu ile ilgili yapılan tezler incelenmiştir. Ayrıca araştırma, konu açısından Fotomontaj, Rus Konstrüktivizmi, Alexander Rodchenko'nun bazı eserleri ve konstrüktivist etkide kalan 21. yy. tasarımlarından örneklerle sınırlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sanat, Rus Konstrüktivizmi, Fotomontaj, Rodchenko

ABSTRACT

When we look at the history of art in the world we live in, it is known that there have been radical changes (such as the French Revolution, Industrial Revolution, Russian Revolution, I. and II. World Wars) both in science and technology and in society since the 19th century. While these formations directly affect the society and human life, they also changed it. The reflections of these changes have also shown themselves in the understanding of art that feeds and nourishes the society and has led to the emergence of different art movements.

Constructivism, one of these movements, is an art movement that emerged by being influenced by art movements such as Cubism and Futurism in the fields of painting, sculpture, photography, architecture, and design. This movement, which reached a wider audience with the influence of the Russian Revolution, adopted the understanding of contemporary materials and composition, and its manifesto was "a new society and a better world". It was also influenced by the Bauhaus art movement, which emerged simultaneously with the chaos environment experienced during the World War I. and II. Constructivism has also been a product of Russian society and culture, where the foundations of modern understandings of thought that spread from Europe to the whole world were laid.

The main purpose of this article is to explain the art understanding of Alexander Rodchenko, who blends the photomontage technique with the constructivist effect and develops a new design style, and to reveal her contribution to the art of photomontage. In the article, firstly, Russian constructivism was discussed and the point where art evolved with the conditions of the period was examined, and then the development of the photomontage technique was tried to be explained. In addition to the information about Rodchenko's understanding of art, some evaluations have been made on her works and examples of the reflection of Rodchenko's design style on today's designs are also included.

The research is qualitative research shaped as a result of literature review. With this aspect, it is suitable for the descriptive survey model. In line with the research, national, international journals, books, web pages, theses on the subject were examined. In addition, the research includes Photomontage, Russian Constructivism, some works of Alexander Rodchenko and 21st century constructivist influence in terms of subject. limited to examples of his designs.

Keywords: Art, Russian Constructivism, Photomontage, Rodchenko

1. GİRİŞ

Sanat kavramı tarihte farklı dönemlerde farklı anlayışlarla ortaya çıkmış ve çıktığı dönemde kapsamı dâhilinde farklı isimlerle adlandırılmıştır. Zaman içerisinde sanat kavramının tanımı değişime uğramış ve anlamı da genişlemiştir (Sarı, 2018: 32).

Sanat kavramı genellikle görsel sanatlar alanları için kullanılmaktadır. Sözcüğün bugünkü kullanımı, batı kültürünün etkisiyle, İngilizce 'deki 'art' sözcüğüne yakındır. Bu anlamıyla sanat, teknik yeterliliği, güzelliği, duygusal gücü veya kavramsal fikirleri ifade eden yaratıcı veya hayal gücü yeteneği içeren çeşitli insan etkinlikleri ve sonuç ürünü olmaktadır (Url-1). Tarihsel süreçte ise sanatın içerisinde onlarca felsefi düşünce ve

fikirler neticesinde ortaya çıkan sanat akımları oluşturmuştur. Bu akımların hepsi günümüz modern sanatının temelinde de yer edinmişlerdir.

Günümüzde modern sanatın temelini oluşturan bu farklı teknik ve yöntemler, sanata yansıyan bakış açılarıyla birlikte yeni boyutlarda kazanmıştır. Bu teknik ve yöntemleri içinde barındıran sanat akımlarından birisi de konstrüktivizmdir.

Konstrüktivizm, Rusya'da ortaya çıkan bir sanat akımıdır. Bu akım I. ve II. Dünya savaşında yaşanan kaos ortamında toplum için sanat felsefesiyle ortaya çıkmıştır. O dönem modern düşünce anlayışlarının temellerinin yeni atıldığı Rus toplum ve kültürünün bir ürünü olmuştur (Tokdil, 2021:88). Konstrüktivizm akımının içerisinde farklı yöntem ve teknikler kullanılmıştır. Bunlardan biri de fotomontaj tekniğidir.

Fotomontaj, fotoğraf parçalarının birleştirilmesine dayanan bir kolaj tekniğidir (Url-2). Fotomontajın ortaya çıktığı 19. yüzyıl, çoğu sanatçının sanatsal üretimlerinde farklı yöntem, teknik ve malzeme olanaklarından yararlandıkları bir dönemdir. Bu dönemde fotoğrafın plastik sanatlarla olan etkileşimi, özgün, dikkat çekici ve radikal bir ifade diline sahip birçok sanatsal uygulamayı da ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamda pek çok sanatçı sanatsal üretimlerinde fotoğraf temelli çalışmalar yapmayı tercih etmiştir (Yavuz ve Kaya, 2021: 45)

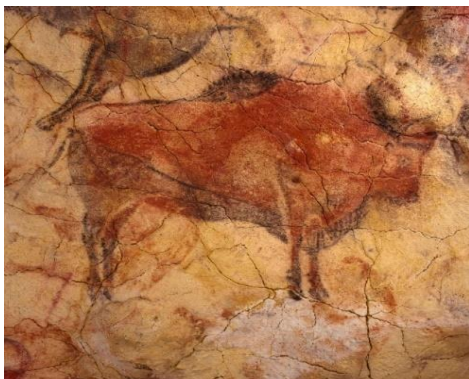
Fotomontajın gerçeği ortaya koymadaki gösterim gücü, diğer tekniklerin süreçleriyle kıyaslanamayacak kadar üstündür. Çünkü fotoğrafla gösterim görsel bir olgunun çizimi değil onun tam bir tespitidir. Bu netlik ve gösterim gücü; fotoğrafa, çizim ya da grafiksel oluşum sürecinin hiçbir zaman erişemeyeceği bir etkileme gücü kazandırmaktadır. Böylece fotoğraf ve fotomontaj en etkili manipülasyon sanatı haline gelmiştir (Derwent, 2019: 89).

Tarihsel süreçte fotomontaj tekniği, batı sanat akımlarında gerçekliği farklı bir bakış açısıyla ele alan ve sunan en çarpıcı yöntem olmuştur. Kübizm, Fütürizm, Dadaizm, Süprematizm ve Konstrüktivizm gibi sanat akımları fotomontajın ortaya çıkmasında ve günümüzde geçerli bir teknik olması açısından önemli bir yere sahiptir. Fotomontajın ilk örneklerini Süprematist Malevich ve fütürizm sanatçılarından ressam Cara vermiş olmalarına rağmen, fotomontaj tanımını ilk olarak Dadaistlerce yapmışlardır (Yavuz ve Kaya, 2021: 5). Ardından konstrüktivist sanatçılar toplum için sanat anlayışıyla geliştirdikleri yeni yöntemlerle fotomontajı farklı şekillerde kullanmışlardır (Bektaş, 1992:57).

Bu açıdan Fotomontaj tekniği birçok sanat akımının içerisinde kullanılmıştır. Bu sanat akımlarından biri de konstrüktivizm olmuştur. Araştırmada fotomontajın konstrüktivizm sanat akımı içerisinde kullanımına değinilmiş ve bu akımın öncülerinden olan Rodchenko'nun çalışmalarına odaklanılmıştır.

2. SANAT

İnsan varoluşunun ilk günden bu yana iletişim kurmak ve bu iletişimi karşılıklı hale getirmek için bir dışavurum aracı aramıştır. Bu dışavurum araçlarıyla kendini ifade ediş biçimi özgünleşerek şekillenmiştir. Sanatla da insan, çoğunlukla duygu ve düşüncelerine görsel bir anlam kazandırmaya çalışmıştır. Sanatın geçmişi aslında, insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanlığın geçirdiği bütün evrimlerle sanatta her dönemde farklılık göstermiş olup günümüze kadar olan süreçte de insan daima maddeye şekil vermek, her tür malzemeyi kullanmak ve ona hükmetmek istemiştir (Tüysüz, 2011: 3). Örnek olarak Paleolitik çağda sanatın konusu insanın tabiatın içindeki mücadelesiyle beraber hayvanlar, olurken mezolitik çağda insanın yaptığı çeşitli eylemlerde bu konulara dahil edilmiştir. Böylece insanın doğada bir üstünlük kazanması söz konusu olmuştur. (Görsel -1)

Görsel-1 Altamira Mağara Resmi
Kaynak: Url-5

Daha sonraları ise göçebe toplumlarda sanatın bir kullanım eşyasına dönüştüğünü (balta, mızrak ve süsleme eşyaları vb.) gözlemlenmiştir. Yerleşik toplumlara geçildiğinde de bu enstrümanlara ek olarak heykel sanatının

(bereket tanrıça heykelleri, anıt mezarlar, çömlekler vb.) geliştiği de görülmüştür. Devamında kayalara kazınmış olan şekiller, fresk tekniğiyle resim, vazo ve çömlek gibi eşyalarda süsleme aracı olarak kullanılmıştır. İnsanın kendini ifade etmek için bazen resimle yazıyı birlikte kullandığı görülürken (Mısır Hiyeroglifleri) kil tabletler üzerine dinsel törenler, tanrılar ve savaşlar gibi konuları betimlemek için simgesel bir dili de kullanmıştır (Görsel-2-3).

Görsel-2. Mısır Hiyeroglif Yazısı
Kaynak: Url-4

Görsel-3. Mısır Tanrıları ve Dinsel Tören Ritüeli
Kaynak: Url-12

Sanat, Rönesans'a kadar toplumların elinde dünyevi bir güçle görkemini sürdürmüştür. Rönesans'la birlikte sanat, yeni bir ivme kazanmıştır. Birçok sanatçı yeni buluş ve teknikleri ortaya çıkarmıştır. Ressamlar: Giotto, Tiziano, Leonardo da Vinci, Tiziano, Pieter Bruegel, Alber Dürer. Mimarlar: Alberti, Bramante, Brunelleschi. Heykeltraşlar: Michelangelo, Ghiberti, Donatello, gibi sanatçılar dönemin en güzel eserlerini vermişlerdir (Tüysüz, 2011: 3). 17. Yüzyıl sonrasında yaşanan ticari, ekonomik ve toplumsal değişimler sanatı da etkilemiştir. Barok sanatıyla beraber oluşturulan eserlerin çoğunluğu kilise ve papalar için yapılmıştır. 18. Yüzyıla gelindiğinde ise buharlı makinelerin icadıyla Avrupa ve Amerika arasındaki ilişkiler gelişmiş, bu ilişkiler toplumu ve sanatı da etkilemiştir. 18. Yüzyıl sanat da toplumsal koşullar altında bireysel bir anlatımla yapılmıştır. Rokoko, Ampiri Rejans gibi üsluplarda bu dönemde ortaya çıkmıştır (Tüysüz, 2011: 6).

“Tarihsel olarak baktığımız on dokuzuncu yüzyılın sonu ve yirminci yüzyılın; Birinci Dünya savaşına kadar süren ilk periyodu içerisinde kalan ve ‘‘Çağ Dönümü’’ olarak adlandırılan zaman zarfında, Batı Dünyası Sanayi Devriminin getirdiği birçok büyük değişikliklere ve sarsıntılı olaylara sahne olmuştur.” (Pektaş,1992:13, akt: Uyanık,2012:3)

Pektaş'ında kaleme aldığı gibi sanayi devrimi ve toplumdaki kaos ortamı birçok köklü değişikliğe neden olurken bu değişim, özü toplumla beslenen sanat anlayışlarında da birçok hareketin olmasını kaçınılmaz duruma getirmiştir. Sanat alanında geçmişten gelen kurallar, gelenekler o güne değin benimsenmiş bazı sanat fikirleri de sorgulanmaya başlanmıştır.

“Yirminci yüzyılın başlarında, birtakım genç ve duyarlı sanatçılar sanayileşme, teknolojik devrim ve savaşın yarattığı kaosla çevrelenmiş dünyada yeni bir düzen arayışına girmişlerdir. Yayınladıkları manifestolarla bu sanatçılar, seslerini duyurmuşlar ve yeni, çarpıcı bir görsel uygulamalarla çeşitli afiş, kitap, dergi ve harf karakterlerini yaratmışlardır. Şövaleleri terk edip, kitlesel iletişimi benimsemişler, simetri ve süsleme gibi estetik gelenekleri, dünya üzerinden kazınması gereken bayat artıklar olarak görmüşlerdir. Böylece modern dünyaya uygun, kirlenmemiş görsel biçimleri keşfetmeye yönelmiş çeşitli deneylerle, asimetrik mizanpajı, etkin beyaz alanı, seri tasarım, geometrik harf karakterlerini, minimaliz, hiyerarşi, işlevsellik ve evrensellik gibi öğeleri de keşfetmişlerdir. Bunların sonucunda ise Fütürizm, Dadaizm, De Stijl, Konstruktivizm gibi yeni akımlar ortaya çıkmıştır.” (Helen,2012:19, akt: Uyanık,2012:7)

Fütürizm'in en belirgin özelliği ritim, eş zamanlı hareket ve dinamizm olmuştur. Harekete görsel bir ifade kazandırma olarak yorumlanmış ve bu akım, yeni izlenimci akım olarak da görülmüştür (Url-6). Dadaizm ise eleştirel, karşı çıkan ve alaycı tavrıyla alışagelmış değerleri kökten sarsmıştır. Resim heykel ve müziği de içine alarak sanat dallarında olduğu gibi grafik tasarıma da yeni bir ivme kazandırmıştır. Dadacılar, grafik tasarım da özellikle tipografi kurallarına bir yenilik getirmiş, o zamana kadar alışagelmış tasarım anlayışını değiştirmişlerdir (Uyanık, 2012: 94). De Stijl akımı ise 1917 yılında The van Doesburg'un girişimleriyle ortaya çıkmış saf plastik nitelikte eserler üretmeyi ve toplumları bu saf sanat karşı ilgili hale getirmeyi amaçlamıştır. Kompozisyondaki

öğeler doğal biçimlerinden ayıklanarak ortaya konulurken ana renkler ve nötr renkler kullanılmıştır. Bu akımda doğadaki objeleri örnek almak yerine renkleri dengeli kullanmak önemli olmuştur. De Stijl; hem geometrik soyutlamanın hem de soyut resmin örneklerini barındırmıştır (Karabaş ve Güdür, 2016:332).

Ortaya çıkan bu akımlar, yeni ekoller yaratmış ve sanat alanında bir çığırda açmıştır. Bıraktığı etki öylesine derin olmuştur ki günümüz sanatı ve sanatçıları bu akımlardan etkilenmiş ve etkilenmeye devam etmektedir.

3. RUS KONSTRÜKTİVİZM AKIMI

Konstrüktivizm akımı ise 1917 Rus devriminden sonra Rusya’da ortaya çıkan ve batıda yayılan bir sanat akımıdır. Manifestosu ise “yeni bir toplum/daha iyi bir dünya” şeklindedir. Bu akım I. ve II. Dünya savaşında yaşanan kaos ortamında hemen hemen aynı dönemde çıkan Bauhauss akımının da etkisiyle Avrupa’dan tüm dünyaya yayılan modern düşünce anlayışlarının temellerinin yeni atıldığı bu sanat akımı, Rus toplum ve kültürünün bir ürünüdür (Tokdil, 2021:88).

Sanat aslında tarihte, savaş dönemlerinde, kargaşa anlarında ve bunlar gibi pek çok olayda saltanatları, devrimleri korumak, devletleri güçlendirme ve halkı bilinçlendirmek gibi etkin rolleri üstlenmiştir. Sanatın etkin rol aldığı dönemlerden birisi de Sovyet Rusya’nın uluslararası savaşlardan etkilendiği dönemde devletini güçlendirmek için olmuştur. Sovyet Rusya’da kullanılan bu sanat akımı, var olanın dışında yeni bir sanatın alan oluşumuna öncülük etmiştir. Bu yeni sanat akımıyla endüstriyel malzemelerin birleştirilmesi esasına dayanan konstrüktivizm akımı sanatçıları, objelere bilimsel yaklaşarak bu objeleri birer deney aracı olarak görmüşlerdir. Bu nedenle konstrüktivizm anlayışı I. ve II. Dünya savaşları arasında endüstriyel açıdan oldukça geri kalmış Rusya’nın devrim sonrası ilerici adımlarından birisini teşkil etmiştir (Antmen, 2016: 105).

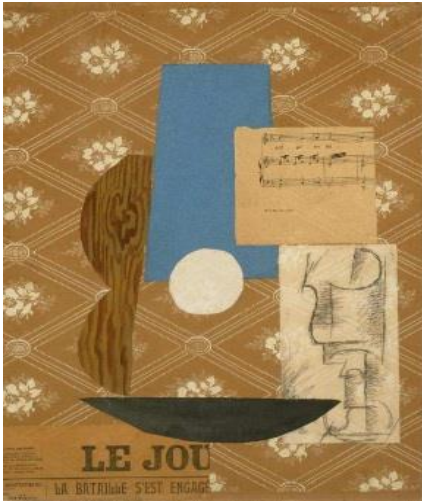
Rus sanatı bu dönemde 20. yy grafik tasarım ve tipografisinin gelişmesine de büyük katkılar sağlamışlardır. Rus sanatçı Malevich başta olmak üzere Rus şair ve ressamlar grubu Kübizm ve Fütürizm düşüncelerini benimserken yeni düşünceleri de geliştirmişlerdir. Bu sanatçılar Kübizm ve Fütürizm arasında gördükleri birçok ortak özelliği Kübo-fütürizm adıyla birleştirmişlerdir. Ayrıca bu yeni üslup, birçok yayın organında yer almıştır. Bazı kitaplarda yayınlanan Kübo-fütürist eserler, Çarlık Rusyası’nın değerlerine bir karşı çıkış anlamı da taşımıştır. Pek çok kitapta, el sanatları yöntemleri kullanılarak yapılan eklemeler, ezilen köylü sınıfını anlatmıştır (Bektaş, 1992:57). Rus devrimi sonrasında bu akım sanata da yön vermiş ve ülkede sanat adına yapılan bütün faaliyet ve düşüncelerde hız kazanmıştır. Bu dönemde müzeler inşa edilmiş, sanat festivalleri düzenlenmiş ve sanat okulları da oldukça iyi duruma gelmiştir.

Fakat 1921 yılında Lenin’in ülkenin başına gelmesiyle ve oluşturduğu radikal yeni kültür ve ekonomik politikasıyla sanatçıları aktif oldukları rolleri değiştirmiş, ideolojik ayrılıklarda ortaya çıkmıştır. Bazı sanatçılar *sanat için sanat* anlayışını savunurken, bazı sanatçılarda topluma hizmetine yönelik çalışmaları savunmuşlardır. Topluma hizmeti savunan sanatçıların öncüleri Malevich, Tatlin ve Rodchenko’olmuştur. Tatlin, sanat yerine o dönemde az yakıtla çok ısıveren bir soba tasarlamıştır. Rodchenko’da bu dönemde resmi bırakıp grafik tasarım alanında çalışmaya başlamıştır (Sürmeli, 2013: 63). Sanat için sanat fikrine karşı çıkan Rodchenko ve arkadaşları sanatla toplumu birleştirmek adına “toplum için sanat” fikrini benimsemiş ve yeni bir estetik tavırda geliştirmişlerdir (Berksaç, 1994: 50).

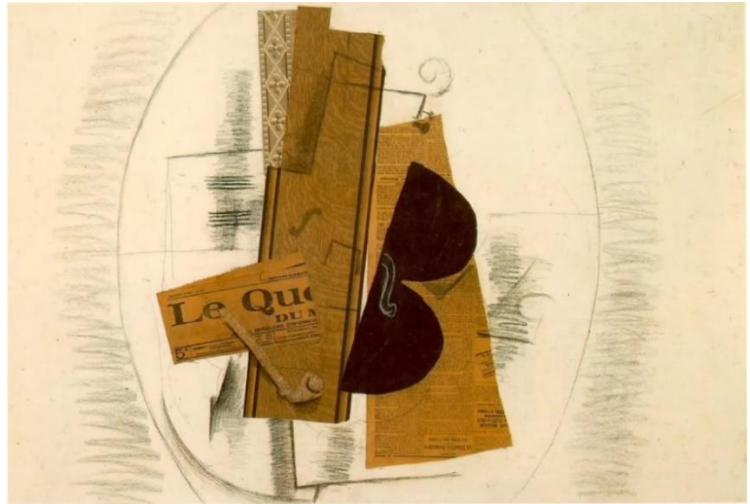
4. FOTOMONTAJ

Rusya’da görülmeye başlayan Fotomontaj, 1920’li yılların başında gazete ve dergilerden toplanan dokümanların, değişik biçimlerde şekillendirilerek yeni bir anlam kazandırıldığı çalışmaların bir araya getirildiği bir teknik olmuştur (Toprak, 2014: 5). Fotomontaj da her bir görüntü farklı zamanlarda elde edilmiştir. Bu görüntüler bir araya gelerek tek bir kare de yer alıp başka anlamların oluşturulmasına imkân sağlamıştır Fotomontaj aslında konuya göre kesme-yapıştırma yöntemiyle farklı tekniklerin bir arada kullanıldığı ya da karanlık oda deneylerini kapsamaktadır. Karanlık oda deneyleri, fotoğrafta baskılama yöntemlerini de içermektedir. Tarihsel süreç içerisinde sanat akımlarında foto grafik öğeler farklı şekillerde kullanılmıştır. Özellikle batı sanat akımları içerisinde önemli bir yere sahip olmuştur. Bu akımın öneminin ise gerçekçiliği farklı bir bakış açısıyla sunmasından kaynaklandığı düşünülmektedir (Yavuz ve Kaya, 2021: 5).

Fotomontaj, Kübizmle başlamıştır. Kübist sanatçılar Picasso ve Braque tuvallerinde kâğıt yapıştırma kullanmıştır. İlk başta gazete parçaları ve basılı meteryaller kullanan sanatçı Braque daha sonra çalışmalarında gerçek nesnelere de (kum ile karıştırılmış boyalar, kâğıtlar, harfler ve damarlı ağaç dokusu vb.) kullanmıştır. Braque “Resimlerinde kullandığı yapıştırma kâğıtlar, ahşap taklitleri ve benzeri başka öğeler bu öğelerin anlaşılabilirliğinden dolayı başarılı olurken, onların trompe l’oeil yani göz aldanması gibi algılanmasına yol açmıştır. Bu basit öğeler aklın ürünü olarak espasta yeni bir biçimin meşru kılınmasına da yardımcı olmuştur” demektedir (Görsel-4-5) (Antmen, 2016: 54).

Görsel-4. Pablo Picasso (1912)
Kaynak: Url- 7

Görsel-5. Georges Braque (1913)
Kaynak: Url- 8

Devam eden bu süreçte akla gelebilen her şey tuval üzerinde kullanılmaya başlanmıştır. Fotomontaj kurgusunu Fütüristler, Sürrealistler, Dada'cılar, Konstrüktivistler ve son olarak da Pop sanatçılar kullanmışlardır (Öztütüncü, 2015: 91). Tatlin ve Alexander Rodchenko önderliğinde konstrüktivist sanatçılar da savaşıardan etkilendikleri dönemde fotografik materyallerle karşılaştırmışlar ve çalışmalarında bu fotomontajlara yer vermişlerdir.

Konstrüktivizmin en önemli temsilcilerinden ressam, fotoğrafçı ve tasarımcı Alexander Mihaylovich Rodchenko fotomontaj anlayışını eserlerinde benimsemiştir. Rodchenko sanatı kısa bir zaman sonra bırakmış ve tasarıma yönelmiştir. Çünkü Rodchenko sanatı, entelektüel olarak adlandırılan burjuva değerlerinin yansıtıldığı bir alan olarak görmüştür. Bu hareketiyle alışılmışın dışına çıkmış ve gerçeği insanlara farklı açılardan göstermek istemiştir (Yavuz ve Türk Kaya, 2021: 51) Bu sanatçı için şu ifadeler kullanılmıştır. Sanatçı,

“Sanat dışı saydığı afiş, tasarım, film ve fotoğraf alanına üretimler yapmaya başlamıştır. Bunun için balkonları, şehir manzaralarını, merdivenleri, tren istasyonlarını, resmigeçit törenlerini, siyasal liderleri ve değişik mekânlardaki işçileri çekmiş; kompozisyonu birbirini kesen çaprazlarla kurguladığı, ‘aşağıdan yukarı ve yukarıdan aşağıya olan çekimlerle geleneksel fotoğrafı anlayışının dışına çıkan eserler üretmiştir” (Yılmaz 2013:385).

5. ALEXANDER MİHAYLOVİCH RODCHENKO

Fotoğraf, Resim, Heykel gibi birçok alana ilgisi olan Alexander Rodchenko St. Petersburg’da doğmuştur. Köklü siyasi değişimler ve sanat anlayışlarının olduğu dönemde yaşamını sürdürmüştür. 1917’ sonrası Rus devriminin akabinde geometrik formların ağırlık kazandığı bir sanat anlayışını yaygınlaştığı bir dönem olmuştur. O yıllardaki bu afişler, fotomontaj sanatının ilerleyişine ivme kazandıran en önemli çalışmalardır. Bu dönemde geleneksel afiş tekniklerini bir kenara bırakılarak yeni bir anlayış ortaya konulmuştur. Fotomontajın sunduğu sınırsız çeşitliliklerle grafik tasarım alanında pek çok kazanımlar söz konusu olmuştur. Rus Konstrüktivistler fotomontaj tekniğiyle afişteki bütünü oluşturan yapıyı parçalayarak hissedilebilir bir şekilde farklı unsurları bir araya getirmişlerdir. Bütünü oluşturan bu parçaların ilişkilerini sorgulamış aynı mekân içinde farklı arayışları ortaya koymuşlardır. Deneysel fotomontajın öncülerinden olan Alexander Rodchenko da tasarımlarında kullandığı güçlü geometrik yapı, renklerdeki parlaklık ve puntoların büyüklüğüyle fotomontaj tekniğini kendi tarzıyla harmanlayarak etkili tasarımlar oluşturmuştur (Hollis, 1997, akt: Sürmeli, 2013: 68).

Alexander Rodchenko tasarımlarında daha çok fotoğraf ve tipografinin birleşiminden yola çıkmıştır. Sanatçının çalışmalarında kullandığı fotoğraflar, sıklıkla kendi çektiği fotoğraflar olurken bu fotoğraflarda yer alan yaşadığı kentin izleri, özgün birer tasarım unsuruna dönüşmüştür.

Sanatçının, propagandacı bir tarzda biçimleri bozarak oluşturduğu bu afiş tasarımları, günümüzde de aynı güçlü etkisiyle doğurganlığını devam ettirmektedir. Rodchenko çalışmalarında, simetrik grupları, sözcükleri, imgeler ve renklerle kaynaştırması yanında tipografi ile görsel unsurlar arasında bağlantılar kurarak, izleyicisini de yorum yapmaya yöneltmektedir. (Becer, 2007:112)

Sanatçı, afişlerinde rastlantısal bir kompozisyonun aksine daha planlı olarak üretilen kompozisyonlar kurgulamıştır. Böylece çalışmalarında kullanılan bu font ve punto seçimleri de mesajı net bir şekilde alıcıya ulaştırılıp, okunurluğu yüksek tasarımlara dönüşmüştür.

İnsanlara sosyal açıdan bir sorumluluk yüklenmek gerektiğine inanan Alexander Rodchenko, bu yüzden afişlerinde bireysel ifade aracı olan resimden uzaklaşarak tasarıma yönelmiştir. Böylece Rodchenko farklı yerleştirme teknikleriyle, konuların yan yana sıralanması ve kolajın çeşitliliğine yardımcı olacak sınırsız afiş çeşitlendirmeleriyle de grafik tasarıma farklı bakış açıları kazandırmıştır (Sürmeli, 2013:68). Rodchenko'nun bu çalışmalarıyla yeni bir afiş anlayışı ortaya çıkarken, genellikle üst üste basım ve fotomontajlara da yer vermiştir (Görsel-6).

Görsel-6. Rodchenko (1923)
Kaynak: Url-9

Tasarımda görsellerdeki gereksiz gördüğü detayları çıkarıp daha yalın, dinamik kompozisyonlar oluşturmuştur. Kontrast üslup benimsemiş ve tasarımlarında renkleri bloklar halinde koyu açık değerlerini mekânlardaki nesnelerin yerleşimleriyle vurgulamıştır. Tipografi kullanımında serifsiz yazıyı tercih etmiştir. Böylece kullanım okunurluğunu artırmıştır. Afişlerdeki tipografik unsurlarda siyah-beyaz konturlar bu vurguyu güçlendirmiştir. İletilmek istenen mesaj, hedef kitleye ulaştırılırken resim, renk ve tipografik öğeler, kusursuzca üst üste yerleştirilerek inşa edilmiş ve mekân algısı da oluşturmuştur (Görsel-7).

Görsel-7. Rodchenko Kapak Tasarımları (1924)
Kaynak: Url- 10

Sanatçının kullandığı geometrik formlar yüzeydeki mekâna boyut katmıştır. Tasarımlarının genelinde olduğu gibi tipografi kullanımında dekoratif özelliklere yer vermeyip daha yalın ve basit harf biçimi kullanarak işlevselliğe, okunabilirliğe önem vermiştir.

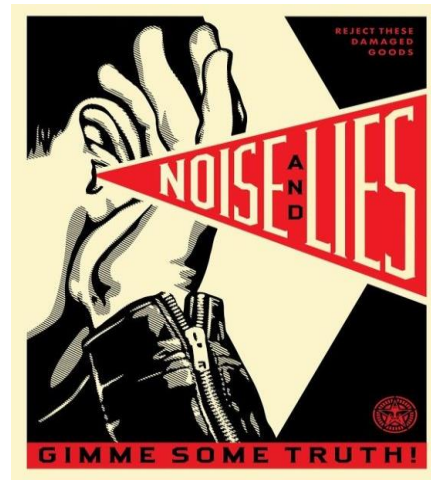
Konstrüktivist tasarımın temel ilkelerinden biri olan "görüntüde kinetik reaksiyon" yaratmak, tipografik kompozisyonlarında sürekli olarak renk ve yön kontrastları kullanan Rodchenko'nun birincil hedefi olmuştur. Sanatçının tasarımlarında şu üç özellik kendini daima hissettirir: Geometri, açıklık ve ritim (Becer, 2007:152).

6. GÜNÜMÜZ AFİŞ TASARIMINDA KONSTRÜKTİVİST ETKİLER

Sanat akımları her zaman günümüz sanat ürünlerini beslemiştir. Bazı kült olmuş eserler yeniden yorumlanarak çağdaş sanata yol gösterici olmuştur. İçinde bulunduğumuz 21. yy. konstrüktivist eserlerine baktığımızda Rodchenko'nun eserlerinin de pek çok sanatçıya ilham kaynağı olduğu bilinmektedir. Rodchenko'nun Leningrad devlet yayınevi için tasarlamış olduğu afiş tipografi, görsel kompozisyon, renk kullanımı gibi unsurlarla konstrüktivizmin bütün özelliklerini taşıyan simgeleri içermektedir. Öyle ki bu çalışma halen güncelliğini korurken bazen bir albüm kapağı bazen de bir poster olarak yeni yorumlamalarla karşımıza çıkmaktadır (Görsel-8-9).

Görsel-8. Rodchenko (1924)
Leningrad Devlet Yayınevi Afiş Çalışması
Kaynak: Url-11

Görsel-9. Frank Shepard Fairey-
GÜRÜLTÜ VE YALANLAR Serigraf/Ekran Yazdırma:
Benekli Kağıt (2018)
Kaynak: Url-12

Rodchenko'nun konstrüktivizmin simgesi haline gelen bu eserinde kırmızı yeşil mavi siyah renk blokları kullanılmış bu bloklar tasarımı parçalara ayırmıştır. Bu bloklamanın açık renk kontrastıyla sınırları belirlenmiştir. Görsel unsur olarak kullanılan seslenme hareketi tipografinin bu harekete paralel yerleştirilmesiyle desteklenmiştir. Yazıların serifsiz kullanımı mesajı net ve okunaklı kılmıştır. Rodchenko'nun eserlerinden ilham alarak günümüz yüzyılında hala bu eserlere paralel yorumlamalar karşımıza çıkmaktadır. Bu yorumlamalara örnek olarak Frank Shepard Fairey'in gürültü ve yalanlar (Görsel-9) eseri, Franz Ferdinand'ın albüm kapakları (Görsel-10-12), Nielsen Afişi (Görsel-15) teki örnekleri gösterilebilir.

Frank Shepard'ın 2018 yılında tasarladığı eseri 1924 yılında üretilen Rodchenko'nun devlet yayınevi eserinin bir yorumlamasıdır. Öyleki kurgu bakımından görsel ve tipografi unsurunun aynı bağlamda kullanımı da büyük benzerlikler taşımaktadır. Rodchenko'nun eserinde söylem üzerinde durulurken Shepard'ın eserinde duyma kavramı üzerine bir kurgu yapılmıştır. Afişte Rodchenko'nun aksine tipografi unsurlarında serifli yazıya da yer verilmiş görselde de çizgisel tonlamalara gidilmiştir. Kırmızı-Siyah-Beyaz renk bloklaması ile afiş parçalara ayrılmıştır (Görsel-9).

Görsel-10. (2005) Franz Ferdinand
Albüm Kapağı
Kaynak: Url-13

Görsel-11. (2005) Franz Ferdinand
Albüm Kapağı
Kaynak: Url-13

Franz Ferdinand, 2002 yılında Glasgow'da kurulmuş bir gruptur ve adı Habsburg arşidükünün adından (Franz Ferdinand) gelmektedir. Grafik tasarımcı Matthew Cooper 2005 yılında, Rodchenko'nun ünlü posterinin bir yorumlaması olan albümün kapağını tasarlamıştır. Bu tasarımda Rodchenko'nun eserindeki (Görsel-8) söylem ve tipografi kurgusuna sadık kalarak renk ve tipografide daha yalın bir dil tercih etmiştir. İki afişte de kullanılan görselde ki kadın figürü ve bu figürün baş aksesuarı bakımından benzerdir (Görsel-10).

Görsel 12. Franz Ferdinand (2004)
Kaynak: Url-14

Görsel-13. Rodçenko (1923)
Kaynak: Url-15

Yine Franz Ferdinand'ın 2004'te yayınladığı "take me out" (beni dışarı çıkar) (Görsel-12) albüm kapağı Rodchenco'nun "Dünyanın Altıncı Parçası" eseri ile (Görsel-13) birçok yönden benzer bir tasarım olarak göze çarpmaktadır. İki afiş kurgu bakımından neredeyse tıpatıp aynı özellikleri göstermektedir. Renk kullanımı ve Rodchenko'nun eserinden farklı olarak görsel unsur yerine tipografi kullanılmıştır.

Görsel-14. Rodchenko, Potemkin Zırhlısı (1905) Kaynak: URL-16

Görsel-15. Nielsen (2008) Kaynak: Url-17

1925 yılında gösterime giren “Potemkin Zırhlısı” için Rodçenko’nun yaptığı film afişi (Görsel-14), 2008 yılında Nielsen tarafından yeniden yorumlanarak sigara karşıtlığını içeren sosyal afiş (Görsel-15) olarak karşımıza çıkmaktadır. İki afişte büyük oranda benzerdir. Renk kullanımında Nielsen günümüz teknolojisinin yardımıyla blok renk fikrinden uzaklaşmayarak daha canlı renkler tercih etmiş tipografi ve görsel konumu bakımından “Potemkin Zırhlısı” afişi ile neredeyse birebir aynı özellikte bir afiş yapmıştır. Nielsen sigara karşıtlığı fikrini destekleyici unsur olarak Rodchenco’dan farklı olarak sigara görseli ile fotomontaj uygulamış ve mesajı güçlendirmiş olup sigaraya karşı “Potemkin zırhlısı” ile aynı refleksi gösterip adeta bir isyanı başlattığı da düşünülmüştür.

Günümüzde ise teknoloji çağında olduğumuz düşünüldüğünde fotomontaj artık eserlere hazır nesnelerin eklenmesinden daha fazlasını vaat etmektedir. Bilgisayar programlarının gelişmesi ile tasarımlarda yeni mekânların oluşturulmasına kolaylık sağlamış, dijital sanatta hareketli fotomontaj tasarımları ortaya çıkmış, yapay zekâ uygulamalarının eklenmesiyle de sanat ile birlikte fotomontaj tekniği şaşırtıcı boyutlara ulaşmıştır. Bu teknik bazen bir reklam afişinde bazen bir tekstil ürününde bazen de bir video sanatında kısaca tasarım ve sanatın her alanında sunduğu geniş perspektiflerle özgün tasarımlarda karşımıza çıkmaktadır.

Görsel-16’de görüldüğü üzere fotomontaj sanatının günümüz video sanatında da yansımalarını görebilmekteyiz. Görsel’de *Blake Shaw* ve *Bruno Levy* isimli iki sanatçı, kendilerine has yorumları ve tasarladıkları özel bir sistem ile (video boyama, bir boya silindirin altına bir anahtarla açılan kızılötesi LED’lerle gömülü olduğu özel bir sistem içerir. Bilgisayarı silindirin konumu konusunda uyarın ve ardından video görüntülerini herhangi bir yüzeye sıçratan LED’leri "görmek" için bir Kinect kamerası kurulumu) duvara yansıttıkları gösteriyi bir fırça yardımıyla akışı destekleyerek üst-üste gelen video ve görselleriyle izleyiciye sunmuştur. Sundukları bu video görüntüleriyle gelişen teknolojinin imkanlarından faydalanarak video-kolaj gösterisi yapmışlardır (Url-18).

Görsel-16. Blake Shaw, Bruno Levy, Video Kolaj (2014) Kaynak: Url-18

Görsel-17. Lacoste Reklam Afişi (2017) Kaynak: Url-19

Fotomontaj tekniğinin reklam kampanyalarında tercih edilmesine örnek olarak ünlü Fransız modaevi Lacoste’un Djokovic’i yeni marka elçisi olarak belirlemesiyle kullandığı tasarım dilini örnek gösterebiliriz. Tenis yıldızı ünlü markanın ürünlerini hem tenis oynarken hem de günlük yaşantı içerisinde kullanacağı için fotomontaj tekniği iki görselin birleşimi ile verilmiş geçmiş ile günümüzü bu birleşim ile yansıttığı düşünülmektedir.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Rusya'da ortaya çıkan ve hızla ilerleyen konstrüktivizm toplum için sanat anlayışını benimsemiş ve tasarımcılar tarafından bu kaygıyı güderek ilerlemiştir. Konstrüktivist sanat anlayışında tasarımlardaki bu görseller dikkat çekici, yalın, tipografi anlaşılır, süsten arınmış, kompozisyonlarda da daha çok geometrik formların ve renk bloklarının yer aldığı, hedef kitleye faydacı, mesaj amacını taşıyan tasarımlar olmuştur. Bu akımla beraber tasarımlarıyla öne çıkan aynı zamanda özgün fotomontaj tekniği uygulayarak mesajı güçlendiren Rodchenko'nun tasarımları farklı teknik ve yöntemler bakımından modern sanatın temelini oluşturmuş, farklı bakış açısıyla sanata yeni bir boyut kazandırmıştır.

Sanatın geçmişten beslendiği gibi geleceği de beslediği düşünüldüğünde Rus Konstrüktivist etkiyle üretilen Rodchenko'nun eser üretim tekniği ve sanat anlayışı günümüz sanatına ilham kaynağı olmuş ve olmaya devam edeceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

1. Amstrong, H. (2012) Grafik Tasarım Kuramları, Espas Kuram Sanat Yayınları, İstanbul
2. Antmen, A. (2016). SANATÇILARDAN YAZILAR VE AÇIKLAMALARLA 20. YÜZYIL BATI SANATINDA AKIMLAR. İstanbul: Sel Yayıncılık.
3. Avşar Karabaş, P. & Güdür, A. (2016). Neo Plastisizm Akımı Kapsamında De Stijl Hareketi ve Piet Mondrian. Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD) , 2 (2) , 330-339. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/intjcss/issue/30959/336603>
4. Becer, E. (2007) Modern Sanat ve Yeni Tipografi, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları
5. Bektaş, D. (1992). Çağdaş Grafik Tasarımın Gelişimi, YKY, İstanbul
6. Berksaç, E. (1994) Avrupa Sanatı, Troya Yayınları. Sanat Kitapları:7.
7. Çolak, B. (2009). Çağın Ruhü; Parçalı Yaşam, Parçalı Yapıt. Ankara: Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat ve Tasarım Dergisi, 3, 35-41.
8. Dervent, B. (2019). Fotomontaj ve Fotokolaj Bağlamında Rodchenko ve Lissitzky'nin Fotoğraf Sanatındaki Yeri, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Fotoğraf Ana Sanat Dalı. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
9. Karasar, N. (1995). Araştırma'da Rapor Hazırlama, Ankara: Eğitim Danışmanlık Ltd. Şti.
10. Öztütüncü, S. (2015). Fotoğraf ve Kolaj Etkileşimine Robert Rauschenberg ve Richard Hamilton Yaklaşımı. Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi, 3 (5) , 0-0. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ulakbilge/issue/40576/487506>
11. Sarı, E. (2018). Sanat Olgusunun Tarihsel Süreçte Değişen Tanımı, İşlevi ve Değeri Üzerine. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 32 (45) , 131-151. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erusosbilder/issue/41602/453764>
12. Sürmeli, K. (2013). Rus Konstrüktivizminin Grafik Tasarıma Yansımaları. İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 2,1, 62-70.
13. Tokdil, E. (2021). Rus Konstrüktivistler ve Dördüncü Boyut Tartışması Üzerine. Taras Shevchenko 6th International Congress On Social Sciences, Kiev, Ukraine.
14. Toprak, A. (2014). Fotomontaj ve Kolaj Tekniğinin İdeolojik ve Sanatsal Bağlamda Kullanımı (1850-1990). Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Fotoğraf Anasanat Dalı Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. İzmir.
15. Tüysüz, G, E. (2011). Sanat Kavramının Gelişimi. Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Heykel Anasanat Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
16. Uyanık, O. (2012). Rodchenko ve El Lissitzky'nin Grafik Sanatına Etkileri, Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. İstanbul
17. Yavuz, K. & Türk Kaya, S. (2021). Fotomontaj Tekniğinin 2000'li Yıllarda Türk Resim Sanatına Yansımaları. İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, 11 (24) , 45-70. DOI: 10.16950/ıujad.968986
18. Yılmaz M. (2013). Moderninden Postmoderne Sanat. Ankara: Ütopya Yayınları San.

İnternet Kaynakları

1. URL-1: <https://en.wikipedia.org/wiki/Art>
2. URL-2: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Fotomontaj>)
3. URL-3: <https://arsiv.adalidergisi.com/cms/2010-2019/2014/sayi-111-eylul2014/makale/103/magaradan-gunumuze-resim>.
4. URL-4: <https://nereye.com.tr/tanrilarin-dili-misir-hiyeroglifleri/>
5. URL-5: <https://www.culturaydeporte.gob.es/mnaltamira/cueva-altamira/arte.html>
6. URL-6: <https://www.oggusto.com/sanat/futurizm-sanat-akimi-hakkinda-bilmeniz-gerekenler>).
7. URL-7: <https://tr.pinterest.com/pin/428193877076336729/>
8. URL-8: <https://resimhocam.com/georges-braque-ve-kolaj-ile-kubizm/>
9. URL-9: http://www.russianavantgard.com/Artists/rodchenko_agit/rodchenko_smena.html
10. URL-10: <http://www.dieselpunks.org/profiles/blogs/soviet-advertising-1920s>
11. URL-11: <http://www.flushthefashion.com/culture/alexander-rodchenko/>
12. URL-12: <http://www.mitolojisi.com/misirmitolojisi/>